

Doprinos glazbenika njemačkoga govornog područja glazbenom životu grada Osijeka u 19. i prvoj polovici 20. stoljeća

Dubravka Papa*

dpapa@pravos.hr

<https://orcid.org/0009-0004-5577-0886>

Jasna Šulentić Begić**

jsulentic-begic@aukos.hr

<https://orcid.org/0000-0003-4838-0324>

<https://doi.org/10.31192/np.23.3.10>

UDK: 78.07(=112.2)(497.5Osijek)«18/19»

Pregledni članak / Review

Primljeno: 15. srpnja 2025.

Prihvaćeno: 26. rujna 2025.

U 19. i prvoj polovici 20. stoljeća Osijek je bio kulturno središte u kojem su govornici njemačkog jezika činili važan i prepoznatljiv dio društva. Glazbenici njemačkoga govornog područja bili su prisutni i u glazbenom životu Osijeka, a neki i izvan njega. Njemački jezik, kao jezik javne komunikacije i kulture u Osijeku toga vremena, uz službeni hrvatski jezik administracije nakon Hrvatsko-ugarske nagodbe, olakšao je i angažman glazbenika njemačkoga govornog područja u širem okruženju. U radu se polazi sa stajališta teorije kulturnog transfera koja konceptualizira neke oblike interkulturalnih procesa i recepciju različitih tipova diskursa, kulturnih praksi i znanja između različitih kulturnih područja. Rad se temelji na proučavanju dostupnih znanstvenih i stručnih radova, biografskih leksikona, suvremenih novinskih članaka i drugih publikacija pomoću kojih su prikupljeni podaci za analizu, tumačenje i sintezu. Predstavljeno je petnaest glazbenica i glazbenika povezanih rođenjem i/ili djelovanjem s Osijekom u 19. i prvoj polovici 20. stoljeća: Adela Deszaty rođ. Horning, Marijana Febo rođ. Engel, Dragutin (Karl) Foller, Vladimir Josip Viktor Hafner, Elza (Elsa) Hankin (Chankin) rođ. Kris (Kriess), Makso (Morduh) Hankin (Chankin), Karlo Hilleprand von Prandau, Ditta Kovač rođ. Fritz, Greta Kraus-Aranicki, Franjo (Xaver Koch, Franz) Ksaver Kuhač, Anny Lay, Josie von Petru, Milan Pichler, Ljudevit (Lujo, Louis, Ludwig) Svečenski (Kohn) i Dragutin Karlo Trischler. Primjenom biografske, komparativne i kontekstualne kulturno-povijesne metode se na te-

* Doc. dr. sc. Dubravka Papa, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet Osijek, Stjepana Radića 13, HR-31000 Osijek.

**Prof. dr. sc. Jasna Šulentić Begić, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku, Julija Knifera 1, HR-31000 Osijek.

melju pojedinačnih prikaza života i djela odabranih autora u radu prikazuju njihova zajednička obilježja u okviru šire kulturne dinamike. Kontekstualno se zaključuje o dugoročnom utjecaju djelovanja pojedinih glazbenika na aktualne glazbene manifestacije i institucije u gradu Osijeku 21. stoljeća. Glazbeni život Osijeka danas zasigurno ne bi bio to što jest da njegove temelje nisu postavili navedeni glazbenici, ali i brojni drugi koje se nije obuhvatilo ovim radom.

Ključne riječi: *glazbeni život, glazbenici, govornici njemačkog jezika, Osijek, 19. i prva polovica 20. stoljeća.*

Uvod

Osijek (mađarski: Eszék; njemački: Esseg) je ključno industrijsko, administrativno, sudbeno, financijsko, prometno i kulturno sjedište Osječko-baranjske županije Republike Hrvatske. Primarni je urbani centar povijesne regije Slavonije, u panonskoj ravnici na desnoj obali rijeke Drave i čine ga Gornji i Donji grad i Tvrđa. S obzirom na to da se ovaj rad primarno usmjerava na glazbeni život Osijeka, nužno je pružiti sažet pregled sociokulturnog i povijesnog konteksta grada u tom razdoblju.

Povijest Osijeka nije povijest jedne kulture nego mnogo kultura. Te kulture su povezane ili razdvojene transkulturnim odnosima i jezičnim identitetima. Koncept kulturnog transfera počiva na komunikaciji među kulturama, neprestanom procesu prožimanja i prijenosa kultura s dugoročnim posljedicama. S jedne strane, ti procesi vode prema širenju i usvajanju kulturnih obrazaca, ali i prema promjenama koje redefiniraju kulturni horizont. U 19. stoljeću Osijek se isticao značajnom socijalnom, etničkom i vjerskom raznolikošću stanovništva. Njegova pozicija gospodarskog, upravnog i kulturnog središta privukla je brojne obrtnike i trgovce iz cijele Habsburške Monarhije. Zahvaljujući gospodarskom usponu i kulturnoj raznolikosti, Osijek se u 19. stoljeću afirmirao kao grad s izraženim srednjoeuropskim obilježjima i dinamičnim društvenim razvojem. Profilirao se kao jedno od ključnih žarišta njemačke kulturne tradicije na prostoru između Drave, Save i Dunava, s izrazito brojnom zajednicom njemačkih govornika.¹

Prema popisu stanovništva iz 1880. godine, Osijek je imao 9000 Nijemaca, 7500 Hrvata i Srba, 1100 Mađara, te manji broj Čeha, Slovaka, Talijana, Slovenaca, Poljaka i Bugara. Prema popisu iz 1900. godine u Osijeku je živjelo 12.039 govornika njemačkog jezika (uključujući približno 2000 Židova kojima je njemački bio materinji jezik), dok je Hrvata bilo 6458. Godine 1910. u Osijeku je živjelo 11.967 Nijemaca od ukupno 33.337 stanovnika.² Zbog značajnog udjela

¹ Usp. Vlado OBAD, Slavonische Presse, u: Vlado OBAD (ur.), *Regionalpresse Österreich-Ungarns und die urbane Kultur*, Beč, Feldmann Verlag GmbH, 2007, 115-165, 116.

² Usp. Obad, *Slavonische Presse...*, 116.

stanovništva s njemačkim govornim područjem, Osijek je često kolokvijalno nazivan »Frankfurtom na Dravi«.

U osječkoj jezičnoj zajednici njemački jezik zadržao je status prvoga i/ili drugoga jezika, što je bilo uvjetovano nacionalnim podrijetlom govornika, ali i širim društveno-povijesnim okolnostima. Njemački je u Osijeku funkcionirao kao *lingua franca* urbanoga prostora te je bio prisutan u svim sferama javne i privatne komunikacije: na ulicama i trgovima, u trgovinama i na tržnicama, kao i u administrativnim institucijama te prvim industrijskim pogonima, često u vlasništvu njemačkih poduzetnika. Može se reći da je njemački jezik bio u to doba glavni jezik svakodnevne komunikacije i kulturnih događanja, dok je nakon Hrvatsko-ugarske nagodbe hrvatski imao službeni status u administraciji. U takvom urbanolingvističkom kontekstu razvila se posebna sociolingvistička varijanta njemačkog jezika poznata pod nazivom *Esseker Deutsch*, koja je odražavala višejezičnu i multietničku sredinu. Prevladavajuća prisutnost ekonomski moćnih i poduzetnih građana, prvenstveno nehrvatskog podrijetla, ključno je pridonijela oblikovanju njemačkog kulturnog identiteta grada. Taj je utjecaj Osijek pozicionirao unutar srednjoeuropskog sociokulturnog kruga.³

Glazbeni život Osijeka u 19. stoljeću bio je pod snažnim utjecajem kulturnih dodira sa središtima poput Beča i Graza. Glazbenici njemačkoga govornog područja značajno su obogatili glazbenu scenu grada. Neki od tih umjetnika ostvarili su značajne karijere i izvan Osijeka, čemu je uvelike pridonijelo poznavanje njemačkog jezika koje je olakšavalo angažman u širem kulturnom kontekstu. Glazbena aktivnost u Osijeku odvijala se na više razina, obuhvaćajući različite svrhe. Glazba se njegovala unutar samostana i crkava, kao i u privatnim domovima vojnih i građanskih uglednika, što ukazuje na raznolikost glazbene prakse u to doba.⁴

Glazbeni život Osijeka u 19. stoljeću obilježile su raznovrsne aktivnosti, uključujući organizaciju koncerata domaćih i gostujućih glazbenika. Uz to, balovi su se redovito održavali u rezidencijama vojnih i građanskih uglednika, kao i na posjedima plemićkih obitelji poput Pejačević, Prandau i Adamović u Osijeku. Ove su obitelji, posjedujući bogate knjižnice s tadašnjom suvremenom glazbenom literaturom, imale ključnu ulogu u formiranju građanske kulture Osijeka 19. stoljeća. Salonskim muziciranjem i aktivnim podučavanjem vještina sviranja i pjevanja, doprinijele su razvoju glazbene pismenosti i prakse.⁵

³ Usp. Ivan TROJAN, Osječki kazališni život u vrijeme prvoga svjetskog rata, *Dani Hvarškoga kazališta*, 41 (2015) 1, 383-396, 383.

⁴ Usp. Zlata ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, Kultura življenja u gradu Osijeku. Huk bogate povijesti, *Vijenac*, 477 (14.06.2012), <https://www.matica.hr/vijenac/477/huk-bogate-povijesti-19149/> (15.07.2025).

⁵ Usp. Vjera KATALINIĆ, Glazbena kultura u Hrvatskoj od kraja XVIII. do prvih desetljeća XIX. stoljeća (1770.-1830.), u: Mislav JEŽIĆ (ur.), *Moderna hrvatska kultura od preporoda do moderne (XIX. stoljeće)*, sv. 4, Zagreb, Školska knjiga, 2009, 629-632, 629.

Glazbeno kazalište uživalo je značajnu popularnost u Osijeku tijekom 19. stoljeća. Isprva se organiziralo u privatnim rezidencijama i na plemićkim imanjima, primjerice kod obitelji Pejačević. Kasnije je vojna uprava osječke Tvrđe uspostavila manje kazalište unutar zgrade glavnog zapovjedništva. Od 1834. godine, repertoar vojnog kazališta obuhvaćao je različite vrste igrokaza s pjevanjem, dok su se operete počele izvoditi od 1862. godine. Daljnji razvoj Gornjega grada i porast imućnog stanovništva, uz opadajući interes za zastarjelo kazalište u Tvrđi, potaknuli su izgradnju nove kazališne zgrade, koja je s radom započela 1866. godine. Tijekom 1870-ih godina, repertoar se proširio i na opere, što je označilo daljnji uspon glazbeno-scenske umjetnosti u Osijeku.⁶

Balovi i plesnjaci bili su iznimno popularan oblik društvene zabave, organiziran u za tu svrhu posebno izgrađenim dvoranama. Među njima se isticala dvorana smještena na ulazu u perivoj Gradski vrt. Zbog svoje arhitektonske ljepote, ova je dvorana povremeno nazivana kao »Osječki Schönbrunn«, čime se naglašavala njezina estetska i društvena važnost.⁷ Plesna dvorana pretrpjela je požar, no ubrzo je obnovljena i dograđena 1863. godine. Projekt obnove vodio je istaknuti osječki građevinski poduzetnik Franjo Wagner, čime je dvorana ponovno postala središnje mjesto društvenog života Osijeka.⁸

Tijekom 19. stoljeća, glazbeni život Osijeka bio je obogaćen djelovanjem kako crkvenih, tako i svjetovnih pjevačkih društava⁹ kao što su *Pjevačko društvo židovske zajednice*, *Esseker Kirchenmusikverein*, *Lipa*, *Zrinski* i *Kuhač*.¹⁰ Osim pjevačkih društava, aktivna su bila i društva vatrogasne glazbe.

Za glazbeni život Osijeka u 19. stoljeću i prvoj polovici 20. bili su zaslužni skladatelji, instrumentalni i vokalni umjetnici, muzikolozi, glazbeni pedagozi i dirigenti. Stoga je cilj ovoga rada utvrditi koji su glazbenici njemačkoga govornog područja dali svoj doprinos Osijeku u tom razdoblju. Glazbeni život Osijeka u 19. stoljeću obrađen je u muzikološkim publikacijama u kontekstu njemačkih glazbenika i kazališnog života,¹¹ Kuhačeva odnosa prema osječkim

⁶ Usp. Vjera KATALINIĆ, Entertainment for officers, noblemen and citizens: three social initiators of the secular musical stage. Razvedrilo za častnike, plemiče in meščane: trije družbeni pobudniki posvetnega glasbenega odra v Slavoniji v 19. stoletju, *De Musica Disserenda*, 5 (2009) 2, 45-54, 46.

⁷ Usp. Zlata ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, *Osječka sjećanja i svaštice (20. stoljeće) (1. dio)*, Osijek, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, Društvo za hrvatsku povjesnicu, 2004, 19.

⁸ Usp. Grgur IVANKOVIĆ, Plesna dvorana u Gradskom vrtu, *Glas Slavonije* (17.06.2019.), <http://www.glas-slavonije.hr/kolumna/56/4920/Plesna-dvorana-u-Gradskom-vrtu-U-buducnosti-bi-joj-trebalo-vratiti-prvobitnu-namjenu> (15.07.2025).

⁹ Usp. Tomislav ROMOLIĆ, Petra SRŠIĆ, Osječko društvo od 1868. do 1914., *Pleter: časopis udruge studenata povijesti*, 4 (2020) 4, 471-496, 489.

¹⁰ Usp. Živaković-Kerže, *Kultura...*

¹¹ Usp. Gordana GOJKOVIĆ, *Njemačko kazalište u Osijeku 1825-1907*, Osijek, HNK u Osijeku, 1992.

glazbenicima,¹² glazbene ostavštine baruna Karla Hillepranda von Prandaua,¹³ biografija glazbenika i glazbeno-povijesnog pregleda tog vremena.¹⁴ Za razliku od dosadašnjih radova koji su obrađivali pojedine glazbenike ili neke aspekte glazbenog života Osijeka, ovaj rad dat će pregled 15 odabranih glazbenika različitih profila (skladatelji, izvođači, muzikolozi, dirigenti, pedagozi) njemačkog govornog područja povezanih s Osijekom rođenjem i/ili djelovanjem i istaknuti njihovu ulogu u oblikovanju glazbene tradicije u 19. i prvoj polovici 20. stoljeća. Rad ne promatra glazbenike samo kao pojedince, nego ih smješta u dinamičnu mrežu kulturnih transfera i recepcija, da bi se utvrdilo na koji su način oblikovali kulturni identitet Osijeka. Doprinos ovoga rada ogleda se u sintezi postojećih spoznaja i njihovu povezivanju s pedagoškim i kulturnim razvojem Osijeka, čime se naglašava kontinuitet između 19. stoljeća i današnjeg glazbenog identiteta grada.

1. Metodologija

Metodologija rada temelji se na kvalitativnu pristupu, tj. na analizi i sintezi dostupnih izvora, kao što su znanstveni i stručni radovi, biografski leksikoni, suvremeni novinski članci i druge publikacije. Navedeni izvori pružaju uvid u glazbeni život Osijeka te djelovanje pojedinih glazbenika. U analizi podataka primjenjuje se biografska, komparativna i kontekstualna kulturno-povijesna

¹² Usp. Miroslava HADŽIHUSEJNOVIĆ VALAŠEK, Kuhač i osječki glazbenici. Osječki glazbeni život u drugoj polovici 19. stoljeća, *Osječki zbornik*, 37 (2022) 55-70.

¹³ Usp. Andrea RAKITIĆ, Glazbena ostavština baruna Karla Hillepranda von Prandaua – muzikološka obrada autorskih djela, *Osječki zbornik*, 38 (2023) 33-40.

¹⁴ Usp. Marija MALBAŠA, Iz ostavštine: djelatnost pjevačkih društava u Osijeku od sredine 19. stoljeća do Prvog svjetskog rata, *Kolo*, 2 (2005) 344-388; Marija MALBAŠA, Glazbeni život u Osijeku, *Osječki zbornik*, 9-10 (1965) 137-187; Gordana GOJKOVIĆ, Osijek – izvorište muzičkih talenata (1880-1910), *Anali Zavoda za znanstveni rad u Osijeku*, 8 (1992) 165-182; Gordana GOJKOVIĆ, Umjetnici na koncertnom podiju u Osijeku (1850-1900), *Anali Zavoda za znanstveni rad u Osijeku*, 13 (1997) 9-28; Lucija BALIKIĆ, Kapelica Kamenitog križa u Osijeku, *Pro tempore*, 12 (2017) 55-58; Sara RIES, *Franjo Ksaver Kuhač u mreži svojih korespondenata*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 2022; Vjera KATALINIĆ, Stanislav TUKSAR (ur.), *Franjo Ksaver Kuhač. Glazbena historiografija i identitet*, Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2013; Jasna ŠULENTIĆ BEGIĆ, Blanka GIGIĆ KARL, Damir ŠEBO (ur.), *Pajo Kolarić i njegovo doba: zbornik radova s Međunarodnog interdisciplinarnog umjetničko-znanstvenog skupa*, Osijek, Akademija za umjetnost i kulturu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, 2022; Jasna ŠULENTIĆ BEGIĆ, Amir BEGIĆ, Glazbeni život Osijeka i okolice u 19. stoljeću: kulturna baština u nastavi Glazbene kulture i Glazbene umjetnosti, u: Ivana Paula GORTAN-CARLIN, Kristina RIMAN, Blaženka Bačlija SUŠIĆ (ur.), *Muzika: zvuk, logos, odgoj i obrazovanje, terapija*, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Katedra Čakavskog sabora za glazbu Novigrad-Cittanova, 2022, 197-222; Dubravka PAPA, Anja PAPA, Operni umjetnici njemačkog, austrijskog i židovskog podrijetla u gradu Osijeku 19. stoljeća, u: Ljubica KORDIĆ, Dubravka PAPA, Željko RIŠNER (ur.), *Ugledni Nijemci, Austrijanci i Židovi u javnom životu Osijeka tijekom povijesti*, Osijek, Pravni fakultet, 2022, 147-168.

metoda. Cilj rada je utvrditi zajednička obilježja među glazbenicima, ukazati na doprinos glazbenika njemačkoga govornog područja glazbenom životu Osijeka u 19. stoljeću i prvoj polovici 20. stoljeća.

2. Rezultati istraživanja

Prikupljeni podaci klasificirani su i organizirani prema ključnim kategorijama kao što su vrsta glazbenog djelovanja, mjesto i godina rođenja, mjesto školovanja te mjesto djelovanja, čime je dobiven tabelarni prikaz najznačajnijih glazbenika njemačkoga govornog područja. Kriterij odabira bio je povezanost glazbenika s Osijekom rođenjem i/ili djelovanjem. Rad donosi 15 reprezentativnih primjera glazbenika (izvođači, pedagozi, skladatelji, muzikolozi) (tablica 1).

Tablica 1. Abecedni pregled osječkih glazbenika njemačkoga govornog područja prema vrsti glazbenog djelovanja te mjestu rođenja, školovanja i djelovanja

Red.br.	Ime i prezime	Glazbeno djelovanje	Mjesto i godina rođenja, tuzemstvo	Mjesto rođenja, inozemstvo	Školovanje, tuzemstvo	Školovanje, inozemstvo	Djelovanje, tuzemstvo	Djelovanje, inozemstvo
1.	Deszaty, Adela rod. Horning	glasoviračica, dobrotvorka glazbenog života	Osijek, 1837.			inozemstvo	Osijek	
2.	Febo, Marijana rod. Engel	vokalna solistica	Sisak, 1895.		Zagreb		Osijek	
3.	Foller, Dragutin (Karl)	vokalni solist	Osijek, 1861.			Beč	Osijek, Zagreb	Beč, Klagenfurt, Leipzig, Melbourne
4.	Hafner, Vladimir Josip Viktor	skladatelj, dirigent, tamburaš	Osijek, 1886.		Osijek		Osijek	Tarnów (Poljska)
5.	Hankin (Chankin), Elza (Elsa) rod. Kris (Kries)	glasovirač, glasoviračka pedagoginja		Beč, 1984. ili 1899.		Beč	Osijek	
6.	Hankin (Chankin), Makso (Morduh)	vokalni solist i pedagog		Druj (Bjelorusija), 1886.		Beč	Osijek	
7.	Hilleprand von Prandau, Karlo	skladatelj, glasovirač, orguljaš, dobrotvor glazbenog života	Osijek, 1792.		Valpovo, Osijek	Bratislava, Budimpešta	Donji Miholjac, Valpovu	Eger, Pečuh, Beč
8.	Kovač, Ditta rod. Fritz	vokalna solistica i pedagoginja	Zagreb, 1891.		Zagreb		Osijek	Trst, Izrael
9.	Kraus-Aranicki, Greta	vokalna solistica	Osijek, 1897.		Zagreb	Beč	Osijek	Beč

10.	Ksaver Kuhač, Franjo (Xaver Koch, Franz)	glazbeni pisac, povjesničar, melograf, folklorist, etnomuzikolog, skladatelj	Osijek, 1834.		Osijek, Donji Miholjac	Pečuh, Pešta, Weimar, Beč	Osijek, Zagreb	
11.	Lay, Anny	vokalna solistica	Osijek, 1876.		Osijek	Beč, Pariz	Zagreb	Mannheim, Heidelberg, München, Dresden, Leipzig
12.	Petru, Josie von	vokalna solistica	Osijek, 1876.			Graz, Beč	Osijek	Prag, Beč
13.	Pichler, Milan	vokalni solist	Osijek, 1897.		Zagreb	Beč	Osijek, Zagreb, Rijeka	Beograd
14.	Svečenski (Kohn), Ljudevit (Luj, Louis, Ludwig)	violinist	Osijek, 1862.		Osijek, Zagreb	Beč	Osijek	Boston, New York, Philadelphia
15.	Trischler, Dragutin Karlo	orguljaš, glasovirač, zborovoda, skladatelj, glazbeni pedagog	Osijek, 1857.		Đakovo, Osijek	Prag	Đakovo, Osijek	

Analizom podataka petnaest glazbenika njemačkoga govornog područja navedenih u tablici 1 primjećuje se značajna zastupljenost vokalnih solista, što ukazuje na bogatu vokalnu tradiciju. Dominacija vokalnih solista upućuje na to da je kazališna scena, oblikovana prema bečkom i srednjoeuropskom modelu, bila najvažniji prostor profesionalne afirmacije glazbenika. Osim vokalnih solista, prisutni su bili i instrumentalisti, no, osim izvođačkog djelovanja, glazbenici su se bavili i pedagoškim radom, što je bilo ključno za razvoj glazbene kulture i edukaciju novih generacija. Neki od njih bili su i skladatelji te dirigenti, čime su aktivno sudjelovali u stvaranju i oblikovanju glazbenog repertoara. Uočava se rodna podjela djelovanja, tj. glazbenice su uglavnom djelovale kao pjevačice i pedagoginje, dok su glazbenici zauzimali skladateljske, dirigentske i orguljaške pozicije, što odražava društvene obrasce tog vremena. Posebno se ističe Franjo Ksaver Kuhač, čije je djelovanje obuhvaćalo pisanje, povijest, melografiju i etnomuzikologiju, čime je postavio temelje za sustavno proučavanje glazbene baštine. Važan je bio i doprinos dobrotvora glazbenog života koji su svojom potporom omogućavali razvoj glazbene umjetnosti. Analiza mjesta rođenja i školovanja ukazuje na to da je značajan broj glazbenika rođen u Osijeku, dok su mnogi svoje glazbeno obrazovanje stjecali u prestižnim europskim glazbenim središtima, prvenstveno u Beču, ali i u Pragu, Pečuhu, Budimpešti, Weimaru i Parizu. Podaci o djelovanju izvan Osijeka pokazuju da su mnogi od glazbenika ostvarili zavidne međunarodne karijere. Slijedi prikaz biografija navedenih glazbenika.

1. Adela Deszaty (rođ. Horning) rođena u Osijeku 1837. godine, tragično je preminula također u Osijeku 1885. Bila je kći Josipa Horninga, uglednog gornjogradskog ljekarnika, i Elizabete rođ. Tolfalusy. Kao pripadnica imućne obitelji, Adela je stekla obrazovanje u inozemnim internatima te putem privatnih

poduka u obiteljskom domu. Posebnu je pažnju iskazivala prema glazbenoj umjetnosti, a njezino se glazbeno umijeće osobito isticalo u sviranju glasovira.¹⁵ U nekim izvorima navodi se da je u mladosti bila vješta i poznata violinistica.¹⁶ Godine 1856. udala se za ljekarnika Stjepana Deszatyja, koji je nakon vjenčanja nastavio raditi u ljekarni *Spasitelj* s njezinim ocem. Adela Deszaty aktivno je sudjelovala u društvenom i glazbenom životu Osijeka. Poznata je po osnivanju osječkog trija, čija je bila članica uz Josipa Blaua (violina) i Ivana Nepomuka Hummela (violončelo). Njezina suradnja s istaknutim osječkim glazbenim imenima naglasila je njezinu ključnu ulogu u razvoju i napretku glazbene kulture Osijeka.

Nakon suprugove smrti 1885. godine, Adela Deszaty utemeljila je *Zakladu Josipa i Jelisave Horning* te ostavila značajna novčana sredstva za osnivanje *Društva za siromašnu djecu*, odnosno dobrotvornog društva *Milodar*. Ovo društvo, osnovano u Gornjem gradu 1886. godine, djelovalo je sve do 1945. godine s primarnim ciljem pomaganja siromašnim, ali marljivim učenicima opće pučke škole u Gornjem gradu Osijeku. *Društvo Milodar* razvilo je zapaženu djelatnost u obje tadašnje pučke škole (u Jägerovoj i Aninoj ulici). Nadalje, osnovalo je i privatnu glazbenu školu po uzoru na austrijska odgajališta za mušku djecu (*Knabenhorten*). U ovoj su školi učenici besplatno poučavani sviranju instrumenata, čime su se odvrćali od skitnje i uličarenja. Do 1913. godine ovu je glazbenu školu pohađalo čak 60 početnika i 40 naprednijih učenika, od kojih su neki već sudjelovali u javnim nastupima. Angažman Adele Deszaty u dobrotvornom i pedagoškom radu pokazuje kako su žene imale važnu ulogu u oblikovanju građanske glazbene kulture Osijeka. Adela Deszaty tragično je preminula 1885. godine, prilikom odlaska na molitvu u malu kapelicu kod Kamenitog križa.¹⁷

2. Marijana Febo (rođ. Engel) rođena je u Sisku 1895. godine, a preminula u Zagrebu 1954. Školovala se u Zagrebu i bila je pjevačica, ujedno i sestra sopranistice Ludovike (Viktorije, Vike) Engel-Mošinsky. Od 1918. godine, Marijana Febo djelovala je kao solistica u *Hrvatskom pjevačkom društvu Danica* u Sisku, gdje je povremeno nastupala sa svojom sestrom Viki na društvenim događanjima. Njezin je vokalni talent bio visoko cijenjen, što potvrđuje i novinski osvrt u *Novostima* koji navodi: »U zahvalnoj skladbi Fr. Medrickoga *Salve Regina* zadivila je općinstvo svojim savršeno lijepim glasom i interpretacijom operna pjevačica gdja Engel-Febo«. ¹⁸ Nakon što je stekla visoko glazbeno obrazovanje odlazi u Osijek. Ondje postaje pjevačica u osječkom kazalištu, gdje je 1920. go-

¹⁵ Usp. Jelena ČERVENJAK, Zaboravljena osječka dobrotvorka, *Godišnjak njemačke zajednice DG Jahrbuch*, 20 (2013) 235-246, 243.

¹⁶ Usp. Balikić, *Kapelica Kamenitog križa...*, 56.

¹⁷ Usp. Červenjak, *Zaboravljena osječka dobrotvorka...*, 243.

¹⁸ Usp. Tamara JURKIĆ SVIBEN, *Glazbenici židovskoga podrijetla u sjevernoj Hrvatskoj od 1815. do 1941. godine*, doktorska disertacija, Zagreb, Hrvatski studiji, 2016, 161.

dine, između ostalih angažmana, sudjelovala u izvedbi opere *Vesele žene windsorske* Otta Nicolaia.¹⁹ Primjer Marijane Febo pokazuje da je osječko kazalište bilo važno mjesto za profesionalni razvoj pjevačica obrazovanih u Zagrebu.

3. Dragutin (Karl) Foller, rođen u Osijeku 1861. godine, bio je pjevač tenor s karijerom koja ga je odvela od amaterskih početaka u rodnom gradu do stalnog angažmana u Melbourneu, gdje je i preminuo (godina smrti nepoznata). Po zvanju časnik, Foller se isprva bavio pjevanjem amaterski, sudjelujući u glazbenim priredbama u Osijeku. Njegove interpretacije Schubertovih solo popijevki te Donizettijevih i Verdijevih opernih arija nisu prošle neprimijećeno i 90-ih godina 19. stoljeća mu je grof Nikola Esterházy financirao višegodišnje školovanje u Beču. Tamo se usavršavao u pjevanju kod Resza i komornog pjevača G. Waltera, te u glumi kod Friedricha. Tijekom školovanja, Foller je nastupao na koncertima bečkih glazbenih društava, stječući svojim glasovnim kvalitetama pohvalne kritike. Prvi operni angažman dobio je 1895. u Klagenfurtu. Od 1895. do 1900. bio je solist Opere u Zagrebu, a u tom razdoblju više puta gostovao je i u Osijeku. Godine 1897. ostvario je u kazalištu naslovnu ulogu u Gounodovoj operi *Faust*, zatim je nastupao na koncertima osječkoga *Glazbenog društva*. Značajan je i njegov nastup 1899. godine na koncertu u osječkoj župnoj crkvi s opernom pjevačicom Levinom Milles. Sljedeće godine dobio je angažman u Operi u Leipzigu, uz uvjet da u manje od godinu dana pripremi deset tenorskih uloga. Godine 1906. postao je članom međunarodne operne družine njemačkog impresarija Ericha Waltera, s kojom odlazi na turneje po Rusiji, baltičkim zemljama i u Australiju, gdje su prvi izvodili opere W. A. Mozarta i R. Wagnera.²⁰ Početkom jeseni 1906. godine, tijekom turneje po baltičkim zemljama, družina je nastupala u Rigi. Nakon tog gostovanja, u Dorpatu je nesretnim slučajem upao u političke demonstracije. Ranjavanje u rame dovelo ga je u bolnicu, a družina se u međuvremenu raspala zbog neriješenih financijskih problema.²¹ Od 1907. godine, Foller je bio stalni član *Royal Grand Opere u Melbourneu*. Njegov je repertoar u zagrebačkoj Operi obuhvaćao lirske tenorske uloge u operama W. A. Mozarta (*Monostatos* u *Čarobnoj fruli*), G. Donizettija (Arthur Bucklaw u *Luciji di Lammermoor*), R. Leoncavalla (Beppe u *Pagliacciu*), P. I. Čajkovskog (Čekalinski u *Pikovoj dami*), R. Wagnera (Walther von der Vogelweide u *Tannhäuseru*) i dr. Osvrti na njegove nastupe često su isticali ljepotu njegova glasa, zvonkih visina, posebne mekoće i ujednačenosti u svim registrima, kao i jasnoću fraziranja te vrlo izražajne interpretacije.²² Karijera Dragutina Follera svjedoči o tome da su se iz Osijeka mogli razviti glazbenici čiji je rad dosežao i izvan europskih okvira.

¹⁹ Usp. Marija BARBIERI, *Josip Križaj – umjetnik ispred svojega vremena*, Zagreb, Slovenski dom, 2017, 40.

²⁰ Usp. Antun PETRUŠIĆ, Dragutin (Karl) Foller, u: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1998, <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6165> (15.07.2025).

²¹ Usp. Gojković, *Osijek – izvorište...*, 170.

²² Usp. Petrušić, *Dragutin (Karl) Foller...*, <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6165> (15.07.2025).

4. Vladimir Josip Viktor Hafner bio je skladatelj, dirigent i tamburaš, rođen u Osijeku 1886. godine, gdje je i preminuo 1907. Iako je kraće vrijeme učio glasovir i glazbenu teoriju kod Dragutina Trischlera, u skladanju je bio samouk. Tijekom školovanja u osječkoj Učiteljskoj školi, Hafner je postao član, a potom i dirigent pjevačkog i tamburaškog zbora đачkog društva *Marulić*, te je počeo skladati. Vrlo brzo preuzeo je vodstvo tamburaškog orkestra *Podravac*, s kojim je održao brojne koncerte u Osijeku i okolici. Bio je i zborovođa pjevačkog društva osječkih tipografa. Godine 1905. vodio je hrvatsko tamburaško društvo u Tarnówu s kojim je uspješno koncertirao po čitavoj Poljskoj. Skladao je za pjevačke zborove i tamburaške sastave (koračnice, mazurke, polke), koje su izvorno nadahnute, svježom melodikom stekle široku popularnost. Već u dobi od samo 18 godina, Hafner je skladao koračnicu *Slava Lisinskom*, a poslije i druge koračnice kao što su *Strossmayerova koračnica*, *Mayerova koračnica*, *Osječke djeve*, *Đačka koračnica*, *Lovačka koračnica* te *Lijepa ciganka*. Osim koračnica, Hafner je skladao i polke, od kojih je najpoznatija *Cvjetarica*, zatim gavottu *Vilinski ples* te mazurke *Potočnica* i *Posavkinja*. Kao vrstan tamburaš, posebice braća, Hafner je skladao i nekoliko djela namijenjenih svojim prijateljima iz orkestara i zborova. Među tim su skladbama najpoznatije *Proljetna pjesma*, *U ljetnoj noći*, *Alpinski cvijeće* i polka *Roccoco*. Skladao je i dvije operete *Seoska sablast* i *Veseli đaci* i objavio nekoliko članaka o tamburaškoj glazbi u časopisu *Tamburica*.²³ Popis njegovih djela obuhvaća 24 pjesme za zbor ili solo glas uz glasovir, tri instrumentalna djela, tri opere i operete, 15 koračnica i osam plesova za tamburaški zbor. Također je skladao 21 koncertni komad za razne sastave te 10 kompozicija prilagođenih za tamburaški orkestar.²⁴ Skladateljsko i izvođačko djelovanje Hafnera pokazuje da je tamburaška glazba bila važan i prepoznatljiv dio urbanog identiteta Osijeka.

5. Elza (Elsa) Hankin (Chankin) rođ. Kris (Kries), glasoviračica i glasoviračka pedagoginja, rođena je u Beču 1884. ili 1899. godine. Njezin život tragično je prekinut 1942. godine, tijekom transporta za Auschwitz. Školovala se na Konzervatoriju u Beču, gdje je studirala u klasi glasoviračkog pedagoga Tedora Leschetitzkog, a diplomirala je u klasi Emila Sauera. Godine 1917. nastupila je na koncertu u Osijeku sa svojim suprugom, opernim pjevačem Maksom Hankinom, i pretpostavlja se da se te iste godine trajno nastanila u Osijeku. Aktivno je sudjelovala u glazbenom životu grada, tj. priređivala je solističke koncerte, nastupala uz orkestar i u komornim sastavima, uključujući duo s violončelistom J. Tkalčićem, te je pratila pjevače na glasoviru. Isticala se vrhunskom tehnikom, muzikalnošću, smislom za zvukovno i agogičko nijansiranje te

²³ Usp. Ivona AJANOVIĆ MALINAR, Vladimir Josip Hafner, u: *Hrvatski biografski leksikon*, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2002, <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?ID=7079> (15.07.2025).

²⁴ Usp. Hadžihusejnović Valašek, *Kuhač i osječki glazbenici...*, 61.

izražajnim interpretacijama.²⁵ Godine 1920., Elza Hankin je, zajedno sa svojim suprugom, imala ključnu ulogu u osnivanju *Društva za promicanje nauke i umjetnosti*. Iz djelovanja tog društva, 1921. godine, proizašla je Muzička škola, koja je 1926. godine transformirana u *Gradski konzervatorij*. U toj ustanovi od 1921. bila je prva nastavnica glasovira, a od 1935. godine vodila je i vlastitu glasoviračku školu. Kao pijanistica i pedagoginja Elza Hankin unijela je bečku tradiciju klavirske škole u Osijek, ostavljajući dugotrajan trag u gradskom glazbenom obrazovanju. Njezin život i karijera tragično su prekinuti u kolovozu 1942. godine, kada je, zajedno sa suprugom, uhićena i ukrcana u jedan od transporta iz Osijeka za Auschwitz, gdje su oboje okončali živote trovanjem.²⁶

6. Makso (Morduh) Hankin (Chankin), rođen u Druji, Bjelorusija, 1886. godine, bio je istaknuti operni solist i vokalni pedagog čiji je život tragično okončan u kolovozu 1942. godine tijekom transporta za Auschwitz. Školovao se u Beču na Konzervatoriju, gdje je studirao pjevanje. Nakon studija, doselio se u Osijek sa suprugom Elzom, a zavičajnost je stekao 1930. godine. U Osijeku se etablirao kao prvi tenor osječke Opere, aktivno nastupajući u brojnim opernim ulogama u osječkom kazalištu. Uz svoju suprugu, Elzu Hankin, vodio je privatnu glazbenu školu u kojoj je djelovao kao učitelj glazbe i vokalni pedagog, prenoseći svoje znanje i iskustvo mlađim generacijama. Njegov rad kao opernog pjevača i pedagoga svjedoči o važnosti osječke kazališne scene u kulturnom životu regije. Makso i Elza Hankin, kao što je već navedeno, oduzeli su si život zajedno tijekom transporta za Auschwitz 1942. godine.²⁷

7. Karlo Hilleprand von Prandau, skladatelj i glasovirač, rođen je u Osijeku 1792. godine, a preminuo je u Beču 1865.²⁸ S obzirom na to da su mu otac i majka bili amaterski glazbenici i pokrovitelji glazbe, Karlo je odrastao u glazbeno poticajnom okruženju, razvijajući svoju ljubav i sklonost muziciranju od najranijeg djetinjstva.²⁹ Smatra se da je svoje prve glazbene poduke vjerojatno stekao u Valpovu, pod mentorstvom učitelja Mihaela Schönhoffa. Detalji o početku njegovog učenja glasovira i violine, kao i redoslijed stjecanja znanja na tim instrumentima, nisu precizno dokumentirani.³⁰ Karlo Hilleprand von Prandau nastavio je svoje glazbeno obrazovanje u Osijeku, gdje je učio glasovir i glazbenu teoriju kod Mirka Emmericha pl. Turányija. Nakon završetka gimnazije u Osijeku 1806. godine, svoje glazbeno školovanje nastavio je u Bratislavi

²⁵ Usp. Jurkić Sviben, *Glazbenici...*, 196.

²⁶ Usp. Elza (Elsa) Hankin, u: *Židovski biografski leksikon*, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2005, <https://zbl.lzmk.hr/?paged=70&p=znpqaimvczub> (15.07.2025).

²⁷ Usp. Jurkić Sviben, *Glazbenici...*, 255-256.

²⁸ Usp. Ljerka PERČI, Prilog poznavanju glazbenog života u Valpovu od 1790. do 1825. godine u svjetlu arhivskog fonda obitelji Prandau i Norman, *Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku*, 22 (2006) 115-139, 120.

²⁹ Usp. Rakitić, *Glazbena ostavština...*, 35.

³⁰ Usp. Perči, *Prilog poznavanju...*, 22.

(tadašnjem Požunu), gdje je učio glazbu kod H. Kleina,³¹ a potom u Pešti, danas Budimpešti. Studirao je i pravo³² koje je diplomirao 1812. godine.

Aktivno je sudjelovao u upravljanju valpovačkim vlastelinstvom zajedno sa svojom majkom, u razdoblju od 1816. do 1830. godine. Vlastelinstvo je podijelio s bratom 1830. godine, a 1848. godine prepustio mu je i upravljanje imanjem te dvorcem u Donjem Miholjcu. Njegovim zalaganjem, tijekom 1830-ih godina, podignute su škole u Podravskim Podgajcima, Radikovcima, Šljivoševcima i Viljevu, što ukazuje na njegov angažman u promicanju obrazovanja. Posebno značajan je njegov doprinos sakralnoj glazbi, jer je 1852. godine dao sagraditi orgulje u crkvi sv. Mihovila Arkandela u Donjem Miholjcu. Ove orgulje pripisuju se bečkom krugu orguljara i smatraju se jednim od najvrjednijih u Hrvatskoj. Nakon što se 1823. godine³³ oženio groficom Marijom Terezijom rođenom Buttlar, udovicom pl. Breznay, nastanio se u Donjem Miholjcu. Ondje je živio sve do smrti svoje supruge 1838. godine. Tijekom tog razdoblja, upravljanje imanjem prepuštao je upraviteljima, posvećujući se primarno glazbi.³⁴

Osim u Donjem Miholjcu, Karlo Hilleprand von Prandau je sa suprugom boravio i u Egeru, Pečuhu te Beču. Nakon suprugine smrti 1838. godine, trajno se nastanio u Beču, posvetivši se u potpunosti glazbi i dobrotvornom radu. Tijekom svog života, okupljao je glazbenike i priređivao koncerte u obiteljskim dvorcima u Valpovu i Donjem Miholjcu, kao i u Pečuhu i Beču.³⁵ Istaknuo se kao vrsni organizator i mecena, čiji se značajan doprinos ogleda u razvoju Donjeg Miholjca i Valpova. Njegova aktivnost posebno je vidljiva u okupljanju glazbenika s cijelog područja, prvenstveno iz Osijeka i Pečuha. U Valpovu je čak osnovao i vlastiti kvintet,³⁶ a u Donjem Miholjcu utemeljio glazbenu školu.³⁷ Njegovo djelovanje potvrđuje značenje plemićkih obitelji u poticanju i oblikovanju glazbenog života 19. stoljeća. U Beču je stekao izniman ugled kao glasovirač i vrstan improvizator.

Osim svojih umjetničkih postignuća, bio je poznat i po svojoj filantropiji, aktivno pružajući novčanu potporu mladim umjetnicima. Među njima je bio i Antun Franz Oberrieter, orguljaš i učitelj iz Osijeka³⁸ koji je od 1829. do 1845. godine bio orguljaš župne crkve sv. Mihovila u osječkoj Tvrđi.³⁹ Aktivno je po-

³¹ Ivona AJANOVIĆ-MALINAR, Karlo Hilleprand von Prandau, u: *Hrvatski biografski leksikon*, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2002, <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=7632> (15.07.2025).

³² Usp. Marina VINAJ, Glazbena ostavština Valpovačkog vlastelinstva – oslik kulturne povijesti Slavonije, *Muzeologija*, 51 (2014) 100-114, 104.

³³ Usp. Ajanović-Malinar, *Karlo...*

³⁴ Usp. Vinaj, *Glazbena ostavština...*, 104.

³⁵ Usp. Ajanović-Malinar, *Karlo...*

³⁶ Usp. Jelica DIMITRIJEVIĆ, *Povijest glazbe grada Donjeg Miholjca*, Donji Miholjac, Mit dizajn studio, Osnovna škola »August Harambašić«, Donji Miholjac, Turistička zajednica grada Donjeg Miholjca, 2010, 40.

³⁷ Usp. Vinaj, *Glazbena ostavština...*, 104.

³⁸ Usp. Ajanović-Malinar, *Karlo...*

³⁹ Usp. Sanja MAJER-BOBETKO, Zdravko BLAŽEKOVIĆ, Gorana DOLINER, *Hrvatska glazbena historiografija u 19. stoljeću*, Zagreb, Hrvatsko muzikološko društvo, 2009, 52.

dupirao, kako financijski tako i savjetima, razvoj glazbenih instrumenata koji su prethodili harmonijskim, s posebnim naglaskom na izum fisharmonike A. Häckla. Njegova skladateljska ostavština, koja obuhvaća 17 izvornih skladbi i obrada, pohranjena je u *Glazbenoj zbirci obitelji Hilleprand von Prandau i Norman von Ehrenfels u Muzeju Slavonije*. Unutar te zbirke također se čuva 371 obrada opernih i instrumentalnih djela.⁴⁰

Analiza popisa skladbi Karla Hillepranda von Prandaua otkriva njegovu sklonost preradama tuđih djela, često aranžiranih za trio (violinu, violu i violončelo; violinu, harmonij i glasovir; violu, harmonij i glasovir) te kvintet (obou, klarinet, dva roga i glasovir). Svoje je skladbe objavljivao kod poznate izdavačke kuće Diabelli u Beču. Iako je povremeno pisao u duhu narodne glazbe, najčešće je njegov stil bio inspiriran mađarskim Romima.⁴¹ Prema svjedočanstvima suvremenika, Karlo Hilleprand von Prandau bio je izvanredan glasovirač i orguljaš, prepoznat po svojoj temeljitoj i svestranoj glazbenoj naobrazbi. Većina njegovih djela još uvijek nije pronađena.⁴² Svi povijesni zapisi potvrđuju da je Karlo Hilleprand von Prandau bio izvanredan instrumentalist i glazbeni mecena, te je značajno utjecao na razvoj glazbenog života u Slavoniji i Hrvatskoj u 19. stoljeću.⁴³

8. Dita (Ditta, Judita, Judit) Kovač (Kovacs) (Fritz-Kovač) rođ. Fritz, rođena u Zagrebu 1891. godine, bila je renomirana pjevačica (sopranistica) i vokalna pedagoginja. Preminula je u Izraelu 1976. godine. Njezino glazbeno obrazovanje započelo je u Zagrebu, gdje je studirala violinu u Hrvatskom glazbenom zavodu (1904.-1909.) kod V. Humla, te pjevanje kod Leonije Brückl (1907.-1913.). Debitirala je u Hrvatskom narodnom kazalištu (HNK) u Zagrebu 1913. godine ulogom *Mignon* u operi *Ambroisea Thomasa*. Od 1917. do 1949. godine, njezino djelovanje bilo je posebno vezano za Osijek. Tamo je bila stalna gošća do 1939., a potom korepetitorica u Operi HNK u razdoblju od 1945. do 1946. godine. Paralelno s tim, od 1930. do 1940. te ponovno od 1945. do 1949. godine, djelovala je kao nastavnica pjevanja u Gradskoj muzičkoj školi, gdje je u kasnijem periodu obnašala i dužnost ravnateljice škole. Na taj način, pridonijela je jačanju vokalne tradicije u Osijeku te prijenosu znanja na nove generacije. Od 1950. godine, svoj pedagoški rad nastavila je kao vokalna pedagoginja u kibucu Gat u Izraelu.

Njezin bogati operni i operetni repertoar obuhvaćao je brojne značajne uloge, među kojima se ističu: Agatha (C. M. von Weber, *Strijelac vilenjak*), Lakmé (L. Delibes, *Lakmé*), Musette i Cho-Cho-San (G. Puccini, *La Bohème* i *Madame Butterfly*), Rosina (G. Rossini, *Seviljski brijač*), Nedda (R. Leoncavallo, *Pagliacci*), Gilda, Violetta i Aida (G. Verdi, *Rigoletto*, *Traviata* i *Aida*), Jelena

⁴⁰ Usp. Ajanović-Malinar, *Karlo...*

⁴¹ Usp. Dimitrijević, *Povijest glazbe...*, 40.

⁴² Usp. Ajanović-Malinar, *Karlo...*

⁴³ Usp. Rakitić, *Glazbena ostavština...*, 40.

(I. Zajc, *Nikola Šubić Zrinjski*), Marženka (B. Smetana, *Prodana nevjesta*), Eudoksija (J. F. Halévy, *Židovka*), Rusalka (A. Dvořák), Galateja (F. Suppé, *Lijepa Galateja*) i Marija (C. Zeller, *Ptičar*). Više puta nastupila je u izvedbama oratorijskih djela uz Osječku filharmoniju i uz Hrvatsko pjevačko i glazbeno društvo *Kuhač*, pod vodstvom brata Lava Mirskog, koji ju je kao glasovirač pratio i na recitalima. Kao koncertna pjevačica, izvodila je raznolik program solo-popijevki (R. Švarc, Ž. Hirschler). Njezina interpretacija odlikovala se mekanim lirskim sopranom, posebno izražajnim u visokim registrima, kao i iznimnom muzikalnošću i koloraturnom tehnikom.⁴⁴

9. Greta Kraus-Aranicki (Aranicki-Kraus, Kraus), rođena u Osijeku 1897. godine, bila je iznimno svestrana umjetnica, mezzosopranistica i glumica. Preminula je u Zagrebu 1956. godine. Svoje glazbeno obrazovanje započela je u Zagrebu, gdje je od 1912. do 1917. godine u *Hrvatskom glazbenom zavodu* učila pjevanje kod Leonije Brückl te deklamaciju i mimiku kod Marije Freudenreich. Dodatno se usavršavala u Beču 1923. godine, gdje je studirala pjevanje kod Elise Elizza te glumu i režiju kod M. Pallenberga. Debitirala je 1916. godine u osječkom kazalištu kao Orlovski u opereti *Šišmiš* Johanna Straussa mlađeg, a 1917. postala je stalnom članicom osječke Opere. U opernom repertoaru ističu se uloge poput: Suzuki (G. Puccini, *Madame Butterfly*), Ivo (E. Humperdinck, *Ivica i Marica*), Marta (C. Gounod, *Faust*), Grofica i Olga (P. I. Čajkovski, *Pikovka dama* i *Evgenij Onjegin*), Kata (B. Smetana, *Prodana nevjesta*), Lucia (P. Mascagni, *Cavalleria rusticana*), Giulietta (J. Offenbach, *Hoffmannove priče*) i Eva (I. Zajc, *Nikola Šubić Zrinjski*).

Najveća priznanja dobila je za naslovnu ulogu u operi *Carmen* Georges Bizeta, s kojom je 1922. godine gostovala i u zagrebačkom HNK-u. Aktivno je nastupala i u operetama tumačeći uloge poput: Kornelija (S. Albini, *Barun Trenk*), Jadviga (O. Nedbal, *Poljačka krv*), Galateja (F. Suppé, *Lijepa Galateja*), Orest (Offenbach, *Lijepa Jelena*) i Mam'zelle Nitouche (F. Hervé, *Mam'zelle Nitouche*). Tijekom studijskog boravka u Beču, zbog liječničkog zahvata, izgubila je pjevačke glasovne mogućnosti, što ju je prisililo da prekine opernu karijeru. Vrativši se u Osijek 1925. godine, preusmjerila se na glavne uloge u salonskom repertoaru, ostvarivši zapažene izvedbe kao što su: Roksane (E. Rostand, *Cyrano de Bergerac*), Ginette (P. Armont i M. Gerbidon, *Škola za cocotte*), Lize (F. Nozière i A. Savoir, *Kreutzerova sonata*), Sonje (L. Verneuil, *Rođaka iz Varšave*) i Antonije (M. Lengyel). S tim je ulogama gostovala u zagrebačkom HNK, gdje je od 1927. postala stalna članica Drame. Iskušala se i kao redateljica, postavši prva žena redateljica u HNK-u, a glumila je i u filmovima kao što su *Kameni horizonti* Šime Šimatovića (1953.) te *Milioni na otoku* (1955.) i *Ne okreći se, sine* (1956.) Branka Bauera.⁴⁵

⁴⁴ Usp. Jurkić Sviben, *Glazbenici...*, 256.

⁴⁵ Usp. Greta Kraus-Aranicki, u: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=33800> (15.07.2025).

10. Franjo Ksaver Kuhač (Franz Xaver Koch), bio je glazbeni pisac i povjesničar, melograf, folklorist, etnomuzikolog i skladatelj. Rođen je u Osijeku 1834. godine, a preminuo je u Zagrebu 1911. godine. Potekao je iz njemačke obitelji koja se sredinom 18. stoljeća doselila iz Njemačke u mađarski grad Nemet-Bóly, a zatim između 1828. i 1834. godine u Osijek. Osnovnu školu i gimnaziju pohađao je u Osijeku. Od 1848. do 1850. godine pripremao se za učiteljsko zvanje u Donjem Miholjcu, gdje je stjecao glazbenu poduku (violina, glasovir, orgulje i dr.) kod Josepha Becka.⁴⁶ U tom razdoblju bio je i pomoćni učitelj Josepha Becka.⁴⁷ Godine 1850. Franjo Ksaver Kuhač odlazi u Pečuh, a 1852. godine u Peštu, gdje pohađa školu glazbenog zavoda (*Hangászegyesületi Zenede*) i završava preparandiju. Od 1855. do 1858. godine Kuhač živi u Osijeku i putuje u Njemačku i Austriju. Iako neki izvori tvrde da je u Weimaru bio učenik Franza Liszta,⁴⁸ u drugima se ta tvrdnja dovodi u pitanje.⁴⁹ U Beču je uzimao sate glasovira kod Carla Czernyja, te je najvjerojatnije bio među prvim studentima Eduarda Hanslicka na području povijesti i estetike glazbe.

Sklonost prikupljanju narodnih pjesama Kuhač je pokazivao još u Donjem Miholjcu i Pešti. Zahvaljujući nasljedstvu, toj se aktivnosti intenzivno posvetio između 1859. i kraja 1860-ih godina, kada je proputovao Mađarsku, središnju Hrvatsku, Hrvatsko primorje, Istru, Dalmaciju s otocima, Crnu Goru, Bosnu i Hercegovinu, Srbiju, Makedoniju i Bugarsku.⁵⁰ Neki izvori dovode u pitanje je li Kuhač doista sakupljao narodne pjesme u Bugarskoj i Makedoniji.⁵¹ Već u mladosti Kuhač se uključio u kulturni život objavljujući članke u osječkom i zagrebačkom tisku, čime je započeo svoju publicističku djelatnost. Nakon preseljenja u Zagreb 1871. predavao je nekoliko godina glasovir i glazbenu teoriju u školi Hrvatskoga glazbenog zavoda (1872.-1876.). Poslije se posvetio isključivo publicističkom i muzikološkom radu. Njegovo najznačajnije izdanje, *Južno-slovenske narodne popievke* (1878.-1881.), obuhvaća 16 svezaka podijeljenih u četiri knjige i sadrži oko 1600 narodnih napjeva. U idućih 30 godina objavio je veći broj knjiga, monografija, studija, prijevoda i članaka. Posebno su vrijedne Kuhačeve knjige *Vatroslav Lisinski i njegovo doba* (1887., 1904.), *Ilirski glazbenici: prilozi za poviest hrvatskoga preporoda* (1893.), *Osobine narodne glasbe* (1905., 1908. i 1909.), prijevod *Katekizma glazbe* Johanna Christiana Lobeja (1875., 1889.). Značajne su i njegove monografije i članci: *Josip Haydn i hrvatske pučke popievke* (1880.), *Franjo Krežma violinski virtuoz i komponista* (1882-1883), *Nova glazbena struja – njemački i sadašnji talijanski skladatelji*

⁴⁶ Usp. Franjo Ksaver Kuhač, u: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34445> (15.07.2025).

⁴⁷ Usp. Branko RAKIJAŠ, Joseph Beck, u: *Hrvatski biografski leksikon*, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1983, <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1547> (15.07.2025).

⁴⁸ Usp. Franjo Ksaver Kuhač, u: *Hrvatska enciklopedija*...

⁴⁹ Usp. Ries, *Franjo Ksaver Kuhač*..., 206.

⁵⁰ Usp. Franjo Ksaver Kuhač, u: *Hrvatska enciklopedija*...

⁵¹ Usp. Ries, *Franjo Ksaver Kuhač*..., 205.

(1892.), *Beethoven i hrvatske narodne popievke* (1894.), *Hrvatsko glazbeno nazivlje* (1896.), *Josip Tartini i hrvatska pučka glazba* (1898.) i dr. U rukopisu su ostali nedovršeni Kuhačevi spisi *Biografski i muzikografski slovník*, *Glazbeni rječnik* i dr.

Kao skladatelj, Kuhač je pretežno stvarao plesnu i salonsku glazbu. Njegov doprinos je nemjerljiv u područjima komparativnog proučavanja narodnih pjesama, opisa i povijesti narodnih glazbala, ustanovljenja ilirskog razdoblja kao početka novije hrvatske umjetničke glazbe te izrade hrvatske glazbene terminologije. Iako je u svom izrazitom domoljublju ponekad proglašavao glazbenike poput Josepha Haydna i Franza Liszta skladateljima hrvatskog podrijetla, što mu je donosilo nespornost u domaćoj i inozemnoj znanstvenoj i kulturnoj javnosti, njegova uloga ostaje neupitna. Franjo Ksaver Kuhač, kao začetnik hrvatske etnomuzikologije i glazbene historiografije, jedan je od najistaknutijih hrvatskih znanstvenika druge polovice 19. stoljeća,⁵² odnosno jedan od najsvestranijih hrvatskih istraživača glazbe.⁵³ Kuhačevo djelovanje pokazuje da je Osijek dao istraživača čiji rad ima nacionalno i europsko značenje.

11. Anny (Ana, Anna, Annie, Any) Lay (Lay-Willfort, Willfort), sopranistica, rođena je u Osijeku 1876. godine. Njezin je životni put završio u Beču 1975. godine.⁵⁴ Anny Lay započela je svoje vokalno obrazovanje u Osijeku pod mentorstvom Đ. Rožića, a usavršavanje je nastavila u Beču i Parizu. Njezina gostovanja uključuju izvedbe Agathe (C. M. von Weber, *Strijelac vilenjak*) u Heidelbergu 1906. godine. Godine 1908. gostovala je u zagrebačkom HNK-u kao Helena (O. Straus, *Čar valcera*), Laura (K. Millöcker, *Đak prosjak*) i Mia (E. S. Eysler, *Umjetnička žica*), što je bila hrvatska praizvedba. Također je održala koncerte u Osijeku i Beču 1906. i 1908. godine, uz klavirsku pratnju supruga E. S. Willforta. Do 1910. godine Anny Lay je nastupala i u Münchenu, Dresdenu i Leipzigu, potvrđujući svoj međunarodni status. Njezina karijera pokazuje da su osječke pjevačice početkom 20. stoljeća sudjelovale i u europskom glazbenom prostoru. Osim pjevačke karijere, Anny Lay je autorica knjige *Aphoristisches über Gesangkunst* (Beč, 1905.) te opernog libreta *Kugina kuća* (prema Augustu Šenoi, 1906.), za koji je glazbu skladao njezin suprug Willfort, no opera nije izvedena. Franjo Ksaver Kuhač je u svojem rječniku prikupio dvadesetak priloga o Anny Lay, većinom iz novina tiskanih 1908. godine. U svom rukopisu iz 1910. godine, Kuhač bilježi da je Anny Lay prepoznata kao iznimna koncertna pjevačica o kojoj su novine isticale njezino duboko shvaćanje i umjetničku predanost.⁵⁵

⁵² Usp. Franjo Ksaver Kuhač, u: *Hrvatska enciklopedija*...

⁵³ Usp. Ries, *Franjo Ksaver Kuhač*..., 40.

⁵⁴ Usp. Vilena VRBANIĆ, Anny Lay, u: *Hrvatski biografski leksikon*, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013, <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11319> (15.07.2025).

⁵⁵ Usp. Hadžihusejnović Valašek, *Kuhač i osječki glazbenici*..., 64.

12. Josie (Josipa, Josefine) von Petru, rođena u Osijeku 1876. godine, bila je iznimno talentirana altistica, čija je kratka, ali blistava karijera prekinuta preranom smrću u Beču 1907. godine. Potjecala je iz poznate osječke obitelji, tj. njezin otac bio je Karlo Petru, veletrgovac galanterijskom robom u tvrtki *J. Springer i Petru*, a bila je i nećakinja Karla Laubnera, urednika lista *Slawonische Presse* u Osijeku. Kao učenica aktivno je sudjelovala na glazbenim priredbama. Njezin izvanredan glas otkrio je slavni hrvatsko-bečki pijanist Julius Epstein (1832-1926). Uz pratnju majke, odlazi na školovanje u Graz, a zatim na Bečki konzervatorij, gdje je studirala pjevanje kod Philippa (Filipa) Forsténa (1852-1932), dugogodišnjeg i iznimno uspješnog nastavnika pjevanja. Dramsku poduku dobila je od pjevača, redatelja i skladatelja Augusta Stolla (1853-1918). Posjedovala je raskošan i prilagodljiv alt, što joj je omogućilo širok repertoar.

S velikim uspjehom debitirala je 1898. godine u ulozi Amneris u Verdijevoj *Aidi* u *Njemačkom zemaljskom kazalištu* u Pragu. Pod upravom Angela Neumann (1838-1910), bivšeg wagnerijanskog pjevača, ovo je kazalište doživljavalo procvat, a Josie von Petru je u njemu četiri godine nizala uspjehe. Godine 1901. gostovala je u bečkoj *Dvorskoj operi* (*Hofoper*) također kao Amneris, a taj je nastup ocijenjen kao sjajan debi. Neki izvori navode da je došla na poziv Gustava Mahlera, s kojim je nastavila suradnju. U kolovožu 1902. gostovala je, ponovno s velikim uspjehom, kao Amneris u *Aidi* i Azucena u *Trubaduru* G. Verdija, što ju je iste godine dovelo do statusa stalne članice Dvorske opere. Pripadala je glasovitom ansamblu Opere pod ravnateljstvom Gustava Mahlera. Njezin je repertoar bio bogat i raznolik, uključujući uloge kao što su: Erdu u *Rajninu zlatu*, Fricka i Grimmerde u *Walkiri* R. Wagnera i Amneris u *Aidi* G. Verija, a zatim je bila Grofica u *Pikovoj dami* na prvoj izvedbi opere P. I. Čajkovskog 1902. u Beču pod Mahlerovim ravnanjem. Do kraja sezone 1902./1903. pjevala je još: Erdu u *Siegfriedu*, Waltraute i Prvu Nornu u *Sumraku bogova* R. Wagnera, *Carmen* G. Bizeta, Amneris i Azucenu te Majku u operi *Louise* Gustavea Charpentiera. Bečka državna opera, uz Metropolitan, bila je najveća pozornica na kojoj su hrvatski umjetnici nastupali kao stalni članovi ili gosti. Josie von Petru je u njoj, od 1902. do svoje smrti 1907. godine, pjevala ulogu Azucene.⁵⁶ U osječkoj operi gostovala je krajem 1904. i početkom 1905. kao Azucena i Carmen.⁵⁷

Karijera Osječanke Josie von Petru⁵⁸ bila je kratka, ali blistava. O njezinoj značajnosti svjedoči i podatak da je njezina biografija uvrštena u *Veliki biografski leksikon njemačkih pozornica 19. stoljeća*, koji je sastavio Ludwig Julius Eisenberg 1903. godine.⁵⁹ Ime operne umjetnice Josie von Petru (contralto)

⁵⁶ Usp. Marija BARBIERI, Josie von Petru, *Opera.hr*, 2013, <https://www.opera.hr/index.php?p=article&id=2969> (15.07.2025).

⁵⁷ Usp. Gojković, *Osijek – izvorište...*, 167.

⁵⁸ Usp. Barbieri, *Josie von Petru...*

⁵⁹ Usp. Ludwig Julius EISENBERG, *Großes biographisches Lexikon der deutschen Bühne im XIX. Jahrhundert*, Leipzig, Verlag Paul List, 1903.

takoder je uneseno u *Veliki leksikon pjevača (Großes Sängerlexikon)*, koji su sastavili Karl Josef Kutsch i Leo Riemans 2003. godine.⁶⁰ O internacionalnom značenju angažmana Josie von Petru u opernom svijetu govori i podatak da su u virtualnoj kolekciji fotografija umjetnika iz različitih povijesnih razdoblja objavljene njezine fotografije u ostvarenim ulogama u operama *Sumrak bogova, Pikova dama, Aida* i *Falstaff*, koje je izvodila u Bečkoj operi.⁶¹ Ostvarila je brojne operne uloge, a njezina operna karijera, iako kratka, bila je ispunjena i sjajna te je dokaz da su umjetnici iz Osijeka mogli dosegnuti i najprestižnije europske pozornice.

13. Milan Pichler, bariton, rođen je 1897. godine u Osijeku, a preminuo u Rijeci 1981. Glazbenu naobrazbu stekao je u Zagrebu i Beču. Debitantski nastup ostvario je 1919. godine u Osijeku, tumačeći ulogu Marcella u operi *La Bohème* G. Puccinija. Od 1919. do 1927. godine bio je angažiran kao solist Opere Hrvatskoga narodnog kazališta u Osijeku. U početnom razdoblju svoje karijere pretežno je interpretirao uloge lirskog baritona, uključujući Sharplessa u *Madame Butterfly* G. Puccinija te Verdijeve likove Grofa Lunu u *Trubaduru*, Germonta u *Traviati* i Renata u *Krabuljnom plesu*. Naknadno je svoj repertoar proširio na uloge basso cantante, poput četiriju likova demona u *Hoffmannovim pričama* J. Offenbacha i Vodenjaka u *Rusalki* A. Dvořáka. Godine 1926. uvrstio je u svoj repertoar ulogu Nikole Šubića Zrinjskog u istoimenoj operi I. Zajca. Tijekom karijere bio je poznat pod umjetničkim nadimkom Kruco. Bio je član Opere Hrvatskoga narodnog kazališta do njezina zatvaranja 1927. godine. Od 1927. do 1941. djelovao je kao solist Opere Narodnog pozorišta u Beogradu, od 1941. do 1945. u Hrvatskom državnom kazalištu u Zagrebu i u Narodnom kazalištu u Rijeci od 1946. do 1959. Pichler se odlikovao iznimnim vokalnim kvalitetama i naglašenim smislom za interpretaciju, što mu je omogućilo ostvarenje niza dojmljivih kreacija, osobito unutar dramskog baritonskog repertoara.⁶²

14. Ljudevit (Luj, Louis,⁶³ Ludwig⁶⁴) Svečenski rođen je u Osijeku 1862. godine pod prezimenom Kohn. Preminuo je u New Yorku 1926. godine. Odrastao je u osječkom Donjem gradu, u židovskoj obitelji Adolfa Abrahama i Terezije Kohn.⁶⁵ Svečenski je osnovnoškolsko i gimnazijsko obrazovanje stekao u Osijeku, gdje je pohađao pučku školu i klasičnu gimnaziju.⁶⁶ Već 1877. godine,

⁶⁰ Usp. Karl JOSEF KUTSCH, Leo RIEMENS, *Großes Sängerlexikon*, Berlin, Walter De Gruyter, 2003.

⁶¹ Usp. *Europeana*, <https://www.europeana.eu/en> (15.07.2025).

⁶² Usp. Marija BARBIERI, Milan Pichler, *Opera.hr*, 2016, <https://www.opera.hr/index.php?p=article&id=3068> (15.07.2025).

⁶³ Usp. Jasenka RICL, *Osijek portfolio of potential Jewish heritage related tourism products, services and attractions*, Osijek, Rediscover, 2019, 28.

⁶⁴ Usp. Gojković, *Osijek – izvorište...*, 176.

⁶⁵ Usp. Ricl, *Osijek portfolio...*, 28.

⁶⁶ Usp. Leon STEPANOV, Svjetska karijera muzičara i pjevača Osječana, *Zbornik Arheološkog kluba Mursa*, 5 (1936) 3, 55-53.

dok je još bio adolescent, osječka kulturna javnost prepoznala ga je kao iznimno nadarenog glazbenika.⁶⁷ Godine 1877., samo godinu dana nakon osnutka Hrvatskog pjevačkog društva Lipa, organiziran je koncert humanitarnog karaktera. Svrha koncerta bila je prikupljanje sredstava za Zakladu za prijenos posmrtnih ostataka pjesnika Petra Preradovića iz Beča u Zagreb. Na tom je koncertu, u dobi od nepunih 15 godina, nastupio Lujo Svečenski. Njegov je nastup izazvao zapaženu reakciju tadašnje osječke kulturne javnosti, koja je u njemu prepoznala izuzetan potencijal budućeg glazbenika.⁶⁸ Diplomirao na *Hrvatskom glazbenom zavodu* u Zagrebu 1882. godine. Iste godine upisao je *Sveučilište za glazbu i izvedbene umjetnosti u Beču*, gdje je studirao uz stipendiju hrvatske vlade u iznosu od 500 forinti na tri godine. Uvjet stipendije bio je da se nakon završenog studija obveže na desetogodišnju službu u *Zemaljskom glazbenom zavodu u Zagrebu*. Svečenski je studij u Beču završio u predviđenom roku, a 15. srpnja 1885. bečki mu je konzervatorij izdao diplomu kojom se potvrđuje da je tečaj (studij) violine položio s izvrsnim uspjehom.

Nakon povratka u Zagreb, službeno je promijenio prezime iz Kohn u Svečenski. Oba prezimena, i Kohn i Svečenski, potječu od riječi koje na hebrejskom i hrvatskom jeziku znače svećenik.⁶⁹ Nakon što je uspješno završio školovanje u Beču, hrvatska je vlada oslobodila Luju Svečenskog obveze povrata i rada na *Zemaljskom glazbenom zavodu u Zagrebu*. Takav razvoj događaja omogućio mu je donošenje odluke o odlasku u Ameriku.⁷⁰ Godine 1885. preselio se u Boston, Massachusetts. Tamo je postao osnivač i jedini od članova čuvenog kvarteta Kneisel koji je s Franzom Kneiselom svirao tijekom cijelog razdoblja djelovanja kvarteta, od 1885. do 1917. godine. Uz to, od 1885. do 1903. godine, Svečenski je bio angažiran i u Bostonskom simfonijskom orkestru, gdje je svirao kao violist i violinist.⁷¹

Uz izvođačku karijeru, Svečenski je bio i cijenjen glazbeni pedagog te autor brojnih glazbenih udžbenika. Obnašao je dužnost direktora njujorškog *Instituta glazbene umjetnosti*, a također je bio suosnivač i predavač na prestižnom *Curtis Institute of Music u Philadelphiji*.⁷² Vjeruje se da je Ljudevit Svečenski 1895. godine u Osijeku podigao spomen-ploču u čast svom prijatelju, poznatom osječkom violinistu Franji Krežmi. Sve do svoje smrti održavao je kontakt s rodnim gradom i obitelji.⁷³ Lujo Svečenski preminuo je 18. lipnja 1926. godine u New Yorku, nakon teške bolesti i niza operacija.⁷⁴ Osječki kroničar Kamilo Firingier svrstava Svečenskog među najznamenitije Osječane, stavljajući ga uz

⁶⁷ Usp. Ricl, *Osijek portfolio...*, 28.

⁶⁸ Usp. Stepanov, *Svjetska karijera muzičara...*, 53.

⁶⁹ Usp. Ricl, *Osijek portfolio...*, 28.

⁷⁰ Usp. Stepanov, *Svjetska karijera muzičara...*, 54.

⁷¹ Usp. Ricl, *Osijek portfolio...*, 28.

⁷² Usp. Stepanov, *Svjetska karijera muzičara...*, 54.

⁷³ Usp. Ricl, *Osijek portfolio...*, 28.

⁷⁴ Usp. Stepanov, *Svjetska karijera muzičara...*, 55.

bok istaknutim imenima kao što su Franjo Kuhač i Franjo Krežma.⁷⁵ Svećenski-jeva međunarodna karijera potvrđuje da je iz osječke glazbene sredine potekao umjetnik koji je pridonio oblikovanju američke koncertne tradicije tog vremena.

15. Dragutin Karlo Trischler bio je glazbenik širokog spektra djelovanja: orguljaš, pijanist, zborovođa, skladatelj i glazbeni pedagog. Rođen je 1857. godine u Đakovu, a preminuo je 1918. u Osijeku. Osnovnu glazbenu poduku primio je od svog oca, Ivana Nepomuka Trischlera, koji je također bio zborovođa i orguljaš. Već u dobi od devet godina, Dragutin Karlo Trischler pokazao je izniman talent svirajući orgulje.⁷⁶ Osnovnu školu pohađao je u Đakovu, a potom prvi i drugi razred Velike gimnazije u Osijeku (školske godine 1869./70. i 1870./71.). Već kao dvanaestogodišnjak svirao je orgulje u franjevačkoj crkvi sv. Križa u osječkoj Tvrđi da bi si osigurao smještaj i hranu. Od 1876. do 1878. godine studirao je na Glazbenom konzervatoriju u Pragu. Nakon studija u Pragu vratio se u Đakovo, gdje je nastavio raditi kao zborovođa u stolnoj crkvi. Od siječnja 1880. do 1884. godine bio je zborovođa u udruzi *Sklad* u Đakovu, gdje je organizirao nekoliko koncerata godišnje. U lipnju 1896., kada je osnovano *Hrvatsko pjevačko društvo Preradović* u Đakovu, Dragutin Trischler izabran je za zborovođu. Osim dirigiranja, često je na koncertima svirao glasovir kao pratnju solo pjevačima, četveroručno ili s drugim instrumentima. S pjevačkim zborom *Preradović* izvodio je najmanje četiri koncerta godišnje. Godine 1887. u Đakovu se oženio Jozefinom Drakulić, koja je bila 14 godina mlađa od njega.⁷⁷

Nakon smrti svog oca, Ivana Nepomuka Trischlera, 1897. godine, Dragutin Karlo Trischler preuzeo je njegovu poziciju ravnatelja zbora đakovačke katedrale. Potkraj 1902. godine, Dragutin i njegova supruga Josefina sele se u Osijek, što rezultira njegovim otkazom na mjestu ravnatelja katedralnog zbora. Od 1. siječnja 1903. godine pa sve do svoje smrti u kolovozu 1918. godine, Dragutin Trischler obnašao je dužnost ravnatelja zbora gornjogradske župne crkve sv. Petra i Pavla, današnje konkatedrale. Uz to, bio je i orguljaš u kapucinskoj crkvi u Gornjem gradu, a na velikim svečanostima svirao je orgulje i u gornjogradske sinagogi u Županijskoj ulici. Aktivno se bavio i privatnom podukom na različitim instrumentima, svirao je pratnju nijemim filmovima u kinematografima Royal i Urania te redovito nastupao na kulturnim priredbama. Od 1905. do 1908. godine vodio je zbor *Hrvatskog pjevačkog društva Zrinski*. Značajan doprinos osječkoj glazbenoj sceni ostvario je 1913. godine, kada je s ravnajućim učiteljem Leonardom Fichtnerom, u okviru dobrotvornog

⁷⁵ Usp. Jurkić Sviben, *Glazbenici...*, 213.

⁷⁶ Usp. Erwin TRISCHLER, Život i glazbena djela Dragutina Trišlera, *Osječki zbornik*, 35 (2020) 79-93, 81.

⁷⁷ Usp. Bruno DIKLIĆ, Ta nemamo ih na pretek! Uz 100. godišnjicu smrti Dragutina Trischlera (1857. – 1918.), *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 7-8 (2018) 20-24, 24.

društva *Milodar*, osnovao glazbenu školu i limeno-puhački orkestar. Cilj ove škole bio je poučavati djecu u dobi od sedam do dvanaest godina, čime su se odvrćala od skitnje. Upravo je ovim orkestrom Dragutin Trischler postavio temelje osječkoj glazbenoj školi.⁷⁸

Trischlerov rad u Osijeku pokazuje kako su orguljaši i zborovođe bili ključni za postavljanje temelja glazbenog obrazovanja i amaterskog muziciranja u Slavoniji. Skladateljski opus Dragutina Trischlera, nažalost, još uvijek nije sustavno istražen. Zbog financijskih poteškoća, sam Trischler za života nije tiskao svoja djela, a tijekom proteklog stoljeća mnogi su notni zapisi uništeni i zaboravljeni.⁷⁹ Skladao je pjesme za zbor i solo, uredio mnoge prigodnice i koračnice za pjevačke zborove, skladbe za tamburaške orkestre te mise, ofertorije i rekvijeme za crkvene potrebe. Svoje prve skladbe stvarao je već krajem 70-ih i početkom 80-ih godina 19. stoljeća. Među njegovim svjetovnim skladbama ističu se: *Njoj, Bol bez lieka, Hrvatska poputnica, Radost i veselje, Ljubi me, Ljubice, Koračnica Dunavu, Himna Strossmayeru, Ruža spava, Savrh brijega, Polet šljuka, Lišće, Koračnica osječkih mališana, Đakovačka koračnica, Karišik pjesama iz ilirskog doba, Potpuri narodnih pjesama* i dr. Za crkvene potrebe komponirao je djela poput *U slavu svetih apostola Ćirila i Metoda, Sacris solemnitis, Verbum superbum, Bože moj* i brojne druge.⁸⁰

Rasprava i zaključak

U okviru rada dan je prikaz glazbenika njemačkoga govornog područja koji su rođenjem i/ili djelovanjem vezani uz Osijek u 19. stoljeću i prvoj polovici 20. stoljeća, odnosno onih koji su doprinijeli razvoju kulturne povijesti i identiteta Osijeka. Analiza biografskih podataka i glazbenog djelovanja pokazala je da su ti glazbenici omogućili dugoročan razvoj glazbene scene u Osijeku. Tako su Dragutin Trischler i Adela Deszaty utemeljili osječku glazbenu školu koja djeluje i danas, a Elza Hankin doprinijela je glasoviračkoj pedagogiji koja se i danas njeguje i razvija u Glazbenoj školi Franjo Kuhač putem Međunarodnog natjecanja za mlade pijaniste – EPTA i Natjecanja Damir Sekošan za mlade klaviriste. Posebno treba istaknuti da je jedan od učenika Elze Hankin bio i Darko Lukić, u čiju čast se u Osijeku od 1976. godine bijenalno organizira Memorijal Darka Lukića. Također, u Osijeku se uz taj organizira i Memorijal Franje Krežme (međunarodni susret mladih gudača – održava se od 1969. godine).

Mnogi spomenuti glazbenici koji pripadaju razdoblju 19. i prvoj polovici 20. stoljeća postaju predstavnici glazbene kulture Osijeka i ovih prostora, ali i šire. Takvi primjeri potvrđuju da je Osijek u promatranom razdoblju funkcionirao

⁷⁸ Usp. Trischler, *Život i glazbena djela Dragutina Trišlera...*, 87.

⁷⁹ Usp. Diklić, *Ta nemamo ih na pretek!*..., 24.

⁸⁰ Usp. Trischler, *Život i glazbena djela Dragutina Trišlera...*, 86.

kao svojevrsno glazbeno čvorište, čiji su umjetnici obrazovanjem i profesionalnim karijerama sudjelovali u mreži srednjoeuropske kulture. Analiza pokazuje da je upravo njemački jezik kao *lingua franca* omogućavao tu povezanost, dok je građanska elita (plemičke obitelji i mecene) pružala materijalnu osnovu za razvoj glazbenih institucija. Kulturni život Osijeka time se uklapao u širi europski okvir, a osječki su glazbenici svojim djelovanjem istodobno pridonosili i oblikovanju međunarodne glazbene scene. Naime, neki od njih su karijeru nastavili u vodećim europskim i svjetskim kulturnim središtima poput Beča, Leipziga, Münchena i Praga, ali i izvan Europe – u Melbourneu, Izraelu te u američkim gradovima Bostonu, New Yorku i Philadelphiji. Npr. Dragutin Foller, Vladimir Hafner, Ditta Kovač, Greta Kraus-Aranicki, Anny Lay i Josie von Petru koncertno djeluju diljem Europe kao instrumentalni ili vokalni solisti te dirigenti. Neki od njih i izvan Europe, kao npr. Dragutin Foller u Australiji odnosno Ljudevit Lujo Svećenski u Americi. S obzirom na nastavak karijera navedenih glazbenika, Osijek se može promatrati kao jedno od izvorišta glazbenih talenata koji su oblikovali širi međunarodni prostor.

Plemstvo je, također, pridonijelo razvoju glazbene kulture ovih krajeva. Tako je barun Karlo Hilleprand von Prandau kao mecena poticao glazbeni život i glazbeno obrazovanje, a i sam se bavio glazbom putem aktivnog muziciranja i skladanja. Marijana Febo, Makso Hankin i Milan Pichler daju doprinos vokalnoj glazbi kao vokalni pedagozi i/ili vokalni solisti te razvoju osječke Opere koja djeluje i danas u okviru Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku. Vladimir Hafner razvija tradiciju slavonskoga tamburaškoga muziciranja te ne začuđuje da je baš Osijek grad u kojem se, na Akademiji za umjetnost i kulturu, osniva prvi studij tambure u Hrvatskoj. Iako Franjo Kuhač ne pripada izvođačima, njegovo je uvrštavanje opravdano jer postavlja temelje etnomuzikoloških istraživanja i utječe na stvaranje historijske muzikologije, etnomuzikologije i glazbene historiografije u Hrvatskoj.

Kombinacijom biografske, komparativne i kontekstualne kulturno-povijesne metode, pri čemu se pojedinačni životni i profesionalni putovi navedenih glazbenika promatraju kao segmenti šire kulturne dinamike, pronalaze se zajednička obilježja i poveznice između glazbenika. Biografski zapisi su polazište za skupnu analizu koja omogućuje identifikaciju strukturnih obrazaca u obrazovanju, profesionalnoj mobilnosti i društvenom djelovanju osječkih glazbenika. Zajednički obrasci ponajprije se očituju u njihovoj povezanosti s gradskim kulturnim institucijama kao što su kazalište, crkveni zborovi, pjevačka društva, orkestri i tamburaški ansambli. Sustavno uključivanje u obrazovne procese, od privatnih poduka do osnivanja glazbenih škola, konzervatorija, potvrđuje da su navedeni glazbenici oblikovali trajnu kulturnu i obrazovnu infrastrukturu grada. Nadalje, filantropske i pedagoške inicijative, poput osnivanja i djelovanja u zakladama, dobrotvornim društvima i školama za siromašnu djecu, svjedoče o njihovoj društvenoj angažiranosti i nastojanju da glazbu učine instrumentom inkluzivne kulturne integracije.

Mobilnost je isto tako ključno zajedničko obilježje. Brojni glazbenici nastavili su obrazovanje i profesionalni rad u Beču, Leipzigu, Pragu ili izvan europskog kontinenta, no istodobno su održavali veze s Osijekom putem koncertnih gostovanja i suradnji. Ova recipročna dinamika potvrđuje da je grad bio mjesto kulturnog transfera u mreži srednjoeuropskih kretanja i kulturnih tokova. Na razini kulturne recepcije, djelovanje pojedinih glazbenika prelazilo je granice estetskog stvaralaštva. Mecenatske geste, organizacija koncertnih događanja, skladateljski i muzikološki rad pridonijeli su oblikovanju kolektivne memorije grada te njegovoj integraciji u šire kulturne diskurse.

Posebno mjesto u tom procesu zauzimaju glazbenice (Deszaty, Hankin, Kovač, Kraus-Aranicki) koje su pedagoškim, koncertnim i dobrotvornim djelovanjem preoblikovale tradicionalne obrasce kulturnog sudjelovanja i afirmirale novu, vidljivu društvenu ulogu umjetnice. Kontekstualnom analizom navedena se zajednička obilježja glazbenika u ovome radu smještaju u širi institucionalni i društveni okvir, obilježen razvojem školstva, aktivnošću kulturnih društava i formiranjem građanskog društva. Interdisciplinarni pristup koji povezuje glazbeno-pedagoške, muzikološke, povijesne i sociolingvističke perspektive omogućuje da se pojedinačne biografije interpretiraju kao sastavnice kolektivnog procesa oblikovanja kulturnog identiteta grada u kojem se navedeni osječki glazbenici 19. i 20. stoljeća ne pojavljuju samo kao nositelji umjetničkih vrijednosti, već i kao ključni subjekti u oblikovanju identiteta, čime se Osijek potvrđuje kao kulturno središte u srednjoeuropskom i nacionalnom kontekstu.

Svojim izvođačkim, pedagoškim, skladateljskim i organizacijskim aktivnostima, navedeni glazbenici stvorili su bogatu kulturnu baštinu koja je oblikovala identitet grada i utrla put razvoju brojnih suvremenih glazbenih ustanova i amaterskih društava. Osim Glazbene škole Franjo Kuhač i Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku i danas djeluju brojne glazbene ustanove kao što su Akademija za umjetnost i kulturu na kojoj se školuju budući glazbenici, vokalni i instrumentalni izvođači, skladatelji te budući nastavnici glazbe. Također djeluju i brojna amaterska društva kao što su Institut za zborsku glazbu Polifonija, Hrvatsko pjevačko društvo »Lipa«, Hrvatsko kulturno umjetničko društvo »Osijek 1862«, Slavonsko tamburaško društvo »Pajo Kolarić«, Hrvatsko kulturno umjetničko društvo »Željezničar«, Glazbena mladež Osijek, Hrvatski tamburaški savez u Osijeku, Tamburaška škola Batorek i dr.

Može se zaključiti da su individualne karijere glazbenika oblikovale osječke institucije i time utjecale na kontinuitet glazbenog identiteta Osijeka. Glazbeni život Osijeka danas zasigurno ne bi bio to što jest da njegove temelje nisu postavili glazbenici njemačkoga govornog podrijetla. Njihov trajan utjecaj potvrđuje multikulturnu glazbenu baštinu grada Osijeka.

Dubravka Papa* – Jasna Šulentić Begić**

The Contribution of German-Speaking Musicians to the Musical Life of the City of Osijek in the 19th and the First Half of the 20th Century

Summary

In the 19th and the first half of the 20th century, Osijek was a cultural centre where German speakers constituted a significant and recognizable part of society. Musicians from German-speaking regions were also present in the musical life of Osijek, and some even beyond. The German language, as a language of public communication and culture in Osijek at that time, alongside Croatian as the official language of administration after Croatian-Hungarian Compromise, also facilitated the engagement of German-speaking musicians in the broader cultural environment. This study adopts the perspective of the theory of cultural transfer, which conceptualizes certain forms of intercultural processes and reception of different types of discourse, cultural practices, and forms of knowledge between various cultural areas. The paper is based on the study of available scientific and professional works, biographical lexicons, contemporary newspaper articles, and other publications. This research was used to collect data for analysis, interpretation, and synthesis. Fifteen musicians, both female and male, connected by birth and/or activity with Osijek in the 19th and the first half of the 20th century, are presented: Adela Deszaty née Horning, Marijana Febo née Engel, Dragutin (Karl) Foller, Vladimir Josip Viktor Hafner, Elza (Elsa) Hankin (Chankin) née Kris (Kriess), Makso (Morduh) Hankin (Chankin), Karlo Hilleprand von Prandau, Ditta Kovač née Fritz, Greta Kraus-Aranicki, Franjo (Xaver Koch, Franz) Ksaver Kuhač, Anny Lay, Josie von Petru, Milan Pichler, Ljudevit (Lujó, Louis, Ludwig) Svečenski (Kohn), and Dragutin Karlo Trischler. By applying biographical, comparative, and contextual cultural-historical methods, the study highlights the shared characteristics of these musicians' lives and works within the broader framework of cultural dynamics. The contextual analysis further assesses the long-term impact of individual musicians on contemporary musical events and institutions in the 21st century Osijek. Osijek's contemporary musical life would certainly not be what it is today without the foundational contributions of these musicians, as well as many others not included in this paper.

Key words: musical life, musicians, German-speaking individuals, Osijek, the 19th and the first half of the 20th century.

(*na engl. prev. Dubravka Papa*)

* Dubravka Papa, PhD, Assis. Prof., University J. J. Strossmayer in Osijek, Faculty of Law Osijek; Address: Stjepana Radića 13, HR-31000 Osijek, Croatia; e-mail: dpapa@pravos.hr.

** Jasna Šulentić Begić, PhD, Full Prof., University J. J. Strossmayer in Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek; Address: Julija Knifera 1, HR-31000 Osijek, Croatia; e-mail: jsulentic-begic@aukos.hr.